

JE MOŽNÁ REKODIFIKÁCIA OBČIANSKEHO PRÁVA HMOTNÉHO BEZ REKODIFIKÁCIE CIVILNÉHO PRÁVA PROCESNÉHO?

ALEXANDRA KOTRECOVÁ, SASKIA POLÁČKOVÁ

Fakulta práva Janka Jesenského, Fakulta práva Bratislavskej vysokej školy práva, Slovenská republika

Abstrakt

Len pred niekoľkými mesiacmi bol verejne predstavený základný rámec rekodifikácie občianskeho práva hmotného v podobe legislatívneho zámeru kodifikácie občianskeho práva. Napriek započatým intenzívnym prácam absentuje akákoľvek zmienka o tom, že v tejto spojitosti sa počíta aj s rekodifikáciou občianskeho práva procesného. Príspevok sa z tohto dôvodu zameriava na vykreslenie vzájomných vzťahov medzi občianskym právom hmotným a procesným, ich neoddeliteľnosti a to aj vo svetle publikácií prof. JUDr. Josefa Macura, CSc.

Klíčová slova

Občianske právo hmotné, Občianske právo procesné, rekodifikácia.

Abstract

Just few months ago was presented in public the basic frame of recodification of Civil material law in the manner of legislative intent of recodification of Civil law. Despite the intensive work there is no sign of any plan to recodify the Civil process law. Because of this situation the entry will try to illustrate the correlation between the Civil material and process law in sense of publications of prof. Macur as well.

Key words

Civil material law, Civil process law, recodification.

1. ZÁKLADNÝ RÁMEC REKODIFIKÁCIE SLOVENSKEHO SÚKROMNÉHO PRÁVA.

Koncom roku 2007 bola Ministrom spravodlivosti Slovenskej republiky zriadená rekodifikačná komisia, ktorej cieľom je v súlade s Programovým vyhlásením vlády a s Plánom legislatívnych úloh na roky 2006 – 2010, naplniť stanovenú úlohu a to rekodifikovať súkromné právo a vypracovať nový Občiansky zákonník. Následne, v relatívne krátkom časovom horizonte, bol vytvorený základný návrh legislatívneho zámeru, ktorý má predstavovať primárne východiská pre vytvorenie základných inštitútov a noriem hlavného súkromnoprávneho kódexu.

Dôvody, ktoré viedli k nevyhnutnosti opätovného započatia prác javia sa azda notoricky zrejmé. Sú nimi najmä:

1. aktuálna a akútna potreba rekodifikácia občianskeho zákonníka z dôvodu roztrieštenosti, vnútornej nekonzistencie a neprehľadnosti spôsobenej veľkým množstvom noviel vykonaných po roku 1989, ako aj tzv. veľkou novelou Občianskeho zákonníka z roku 1991¹,

¹ novela Občianskeho zákonníka vykonaná zákonom č. 509/1991 Zb.

2. definitívne vyriešenie „provizória“ pretrvávajúceho od roku 1991,
3. odstránenie nekoncepcnosti pri prijímaní noviel implementujúcich legislatívu Európskej únie do Občianskeho zákonníka,
4. reakcia a zosúladenie s aktuálnym stavom európskeho súkromného práva,
5. a v konečnom dôsledku aj skutočnosť, že Občiansky zákonník z roku 1964 už vo výraznej miere nespĺňa požiadavky moderného kódexu 21. storočia.

Počíta sa s vytvorením novej systematiky, s prepracovaním a dotvorením pôvodných inštitútov a zároveň s kreáciou inštitútov nových, pochopiteľne všetko pod prizmou pôvodných, ale aj nových súkromnoprávných zásad, ktoré budú už explicitne uvedené v obsahu Občianskeho zákonníka.²

Nie je účelom tohto príspevku detailne rozoberať jednotlivé časti vecného zámeru s poukazom na zamýšľané zmeny. To by v konečnom dôsledku ďaleko prekročilo nami vymedzený rozsah a základnú otázku skúmania.

Patrí sa v tomto smere azda ešte poukázať na hlavný zámer – voľbu monistického modelu, t.j. integráciu obchodného a občianskeho práva v záväzkovej časti. Unifikácia sa bude týkať ako všeobecných otázok záväzkového práva, tak aj úpravy jednotlivých záväzkov zo zmlúv alebo iných právnych úkonov, i úpravy záväzkov zo spôsobenej škody a z bezdôvodného obohatenia. Výber predmetného modelu bol umocnený aj všeobecným trendom v európskych štátoch, najmä v susedných transformujúcich sa krajinách. Tie akceptujú a prijímajú práve uvedený monistický model.

Pre zaujímavosť, v Českej republike bol pôvodný Občiansky zákonník pripravovaný na základe dualistickej koncepcie. V samotnom aktuálnom paragrafovom znení už ale inklinuje jednoznačne ku koncepcii monistickej.³

Napokon s návrhom nového Občianskeho zákonníka sa spája myšlienka začlenenia rodinného práva do jeho osnovy. S daným sa počíta aj napriek skutočnosti, že rodinné právo ako také bolo od roku 1949 obsiahnuté v samostatnom právnom kódexe. Zdôrazňuje sa však, že osobné a majetkové práva v manželstve a rodine sú bezprostredne a úzko prepojené so všetkými súkromnoprávnymi vzťahmi.

Z obsahu pripravovanej koncepcie rekodifikácie Občianskeho zákonníka, resp. v širšom zmysle kodifikácie súkromného práva sa na žiadnom mieste nepočíta aj s rekodifikáciou Občianskeho súdneho poriadku ako základného predpisu, ktoré z hľadiska ochrany súkromnoprávných vzťahov je naň bezprostredne napojený. Vychádza sa tu z obdobnej filozofie ako v Českej republike, kde sa rekodifikácia Občianskeho zákonníka rovnako uskutočňuje s absenciou príprav na novom Občianskom súdnom rádu.

² Lazar, J. Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva, Materiály z odbornej konferencie, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava: EUROKODEX, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2008, ISBN 978-80-89363-14-8, s. 27

³ Dielo cit. v poznámke č. 2, s. 22.

Tak ako sme poukázali vyššie, existujú viaceré koncepcie vzťahu občianskeho práva hmotného a procesného. Tie sa vyvíjali a menili v jednotlivých historických obdobiach. Naskytá sa preto v tejto spojitosti otázka. Čo odôvodňuje zvolený postup v rekonštrukcii? Sú naozaj vzťahy medzi občianskym právom hmotným a procesným natoľko oddelené, že samostatnosť rekonštrukčných prác nezasiahne a nutne sa neprejaví v reálnej aplikácii, v rámci uplatňovania subjektívnych občianskych práv v konaní pred súdmi? Je takýto postup správny a v konečnom dôsledku je vôbec možný?

2. EXISTENCIA VZÁJOMNEJ PREPOJENOSTI OBČIANSKEHO PRÁVA HMOTNÉHO A CIVILNÉHO PRÁVA PROCESNÉHO.

V súčasnom ponímaní je civilné právo procesné⁴ chápané ako samostatné právne odvetvie. V minulosti bývalo priradované a podradované pod také odvetvia hmotného práva, ktorým poskytovalo právnu ochranu. V prvom rade preto pod občianske právo hmotné.

Dôvodom boli rôzne teoretické koncepcie, ktoré sa vytvárali v priebehu vývoja práva ako takého. Prvopočiatok môžeme hľadať už v samotnom rímskom práve, kde súdne uplatnenie porušeného alebo ohrozeného práva bolo považované za súčasť oprávnenia, vyplývajúce zo subjektívneho hmotného práva. Teda existencia práva procesného bola závislá od existencie práva hmotného. Na túto koncepciu nadviazal i Savigny, ktorý považoval civilný proces za zvláštnu formu realizácie subjektívneho práva hmotného, ktoré sa dôsledku jeho porušenia či ohrozenia premenilo na žalobné právo. Táto teória pretrvala až do etapy kde civilné právo procesné bolo nadradované právu hmotnému, následne teória nadradenosti práva hmotného právu procesnému až v poslednej etape sa teoretické koncepcie pretavili do vyvážených funkčných väzieb vzájomného pôsobenia a ovplyvňovania práva hmotného a procesného.

Skutočnosť prečo v teoretickej i praktickej rovine občianskeho práva vyvrcholila otázka či už nadradenosti alebo podradenosti hmotného alebo procesného práva v rovnocenné postavenie oboch odvetví je zrejmá zo samotných koncepcií, ktoré neboli schopné ozrejmiť a nájsť vyjadrenie v platnom práve. Ani zdôvodnenia z oblasti zaradenia práva hmotného a procesného do súkromného alebo verejného práva a tým odôvodnenia vzťahu nadradenosti a podriadenosti nemali reálny výsledok; a teda v konečnom dôsledku len uznanie samostatnosti jednotlivých odvetví v ich kompatibilitate boli logickým vyvrcholením takmer 200 ročného snaženia.

Neskoršia samostatnosť a potreba individuálneho vnímania sa ukázala ako žiaduca z niekoľkých dôvodov. Pri skúmaní predmetu civilného procesného práva totiž narážame na fakt, že postupom súdu v civilnom konaní sa neposkytuje ochrana len právam a oprávneným záujmom vznikajúcim v súkromnoprávnej sfére, ale aj takým, ktoré vznikajú vo sfére verejnoprávnej.⁵ Takými príkladmi sú napríklad tzv. nesporové konania či oblasť správneho súdnictva.

⁴ Použitie tohto pojmu sa nám javí ako vhodnejšie a to vzhľadom k tomu, že označenie občianske právo procesné sa považuje za archaické a prekonané, pričom vo svojej podstate nevystihuje celý zámer – zásah, ktorý je predmetom civilného procesu.

⁵ To v konečnom dôsledku vyplýva aj z právomoci civilných súdov tak, ako ju vymedzuje v § 7 ods. 1, ale najmä v § 7 ods. 2 OSP: „V občianskom súdnom konaní súdy preskúmajú aj zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy a zákonnosť rozhodnutí, opatrení alebo iných zásahov orgánov verejnej moci a rozhodujú o súlade všeobecne záväzných nariadení orgánov územnej samosprávy vo veciach územnej samosprávy so zákonom a pri plnení úloh štátnej správy aj s nariadením vlády a všeobecne záväznými právnymi predpismi ministerstiev

Ďalším významným faktorom pre ktorý nemožno civilné právo procesné vnímať ako marginálnu súčasť občianskeho práva hmotného je aj ten, že civilné právo procesné pokrýva tak, ako sme uviedli, širšiu oblasť súkromnoprávných vzťahov ako len vzťahy občianskoprávne. Aj to je dôvod pre ktorý sa aktuálne v civilistickej teórii užíva pojem civilné právo procesné, ako občianske právo procesné.

Napokon rozhodujúcim dôvodom prečo nie je možné chápať civilné právo procesné ako súčasť občianskeho hmotného práva je aj ten, že ono samotné svojou povahou, podstatou a obsahom, tak ako to vyplýva z jeho noriem a základných právnych vzťahov, ktoré sa v ňom tvoria spadá do oblasti práva verejného. Prítomnosť verejnoprávneho prvku sa prejavuje v podobe nadriadeného mocenského postavenia súdu vo vzťahu k účastníkom procesnoprávných vzťahov vznikajúcich v konaní pred súdmi.

V súčasnom ponímaní je vzájomný vzťah občianskeho práva hmotného a civilného práva procesného založený na vzťahu vzájomnej rovnocennosti, na vzťahu vzájomných väzieb medzi predmetnými odvetviami. Základná pozornosť je zameraná na bezprostredné funkčné väzby prepojenosti.

Nie nepodstatnou zložkou je uvedomenie si, že procesné právo sa zákonite prispôsobuje hmotnému právu a je v podstate ovplyvňované takými hodnotami, na ktorých hmotné právo stavia.

Takmer každá učebnica civilného práva procesného vymedzuje vzájomné vzťahy a poukazuje na funkčnú prepojenosť v rovine formy a obsahu. Občianske právo procesné je zjednodušene povedané zamerané na poskytnutie ochrany subjektívnym občianskym právam. Táto koncepcia realizácie občianskeho práva hmotného normami občianskeho práva procesného jasne vyjadruje vzájomný vzťah ich podmienenosti a existenčnej závislosti.

Úzky vzťah medzi občiansky právom procesným a občianskym právom hmotným sa prelína aj jednotlivými inštitútmi, ktoré sú vlastné civilnému právu procesnému. Možno tu poukázať najmä na inštitút vecnej legitímácie a inštitút dôkazného bremena.

Vecná legitímácia je stav vyplývajúci z hmotného práva, má ale význam len pri uplatňovaní predmetného práva, t.j. len v konaní samotnom.⁶ Vecne legitimovaný je preto ten, kto je nositeľom skutočného subjektívneho práva alebo povinnosti vyplývajúceho z ustanovení práva hmotného, ktoré je predmetom sporu, o ktorom súd rozhoduje. Aj napriek skutočnosti, že ani samotný občiansky súdny poriadok a ani samotné právne kódexy súkromného práva, t.j. aj občiansky zákonník pojem vecnej legitímácie nevymedzujú a ani o pojem príznačný pre právnu teóriu, bez jeho prítomnosti sa súdy ktoré rozhodujú v civilnom konaní nemôžu zaobísť. Následky absencie vecnej legitímácie sú totiž natoľko závažné, že vedú k zastaveniu konania. Absencia vecnej legitímácie má vplyv na úspešnosť žaloby.

Ďalším inštitútom na ktorom možno bezprostredne demonštrovať vzájomný vzťah a prepojenosť občianskeho práva hmotného a civilného práva procesného je inštitút dôkazného bremena. Aj napriek tomu, že je inštitút dôkazného bremena platne považovaný za

a ostatných ústredných orgánov štátnej správy, pokiaľ ich podľa zákona neprejednávajú a nerozhodujú o nich iné orgány.

⁶ Winterova. A. Civilní právo procesní. 4. Aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha, a. s. , 2006, s. 150

súčasť procesného práva, nemení to nič na skutočnosti, že je obvykle opravený v predpisoch hmotného práva.⁷ Napríklad subjekt, ktorý sa domáha práva na ochranu osobnosti a zároveň aj náhrady nemajetkovej ujmy bude povinný preukázať, že neoprávnený zásah do jej osobnostných práv bol natoľko závažný a defamujúci, že je spôsobilý privodiť mu ujmu za ktorú požaduje navrhovanú finančnú náhradu.

Nie sú to však len tieto inštitúty. Aj profesor JUDr. Josef Macur, CSc. poukázal vo svojej monografii na vzťahy medzi občianskym právom hmotným a civilným právom procesným v rovine súdnych rozhodnutí.⁸

Dovolíme si ďalej rozvinúť hypotézu o vzájomnej prepojenosti a podmienenosti a v tomto smere poukázať aj na posledné novely, ktoré sa uskutočnili v občianskom zákonníku a na ktoré reflektoval aj občiansky súdny poriadok.

Záujem zákonodarcu sa v poslednom období sústreďuje najmä na ochranu spotrebiteľa a následne na precizovanie tých ustanovení zákona, ktoré predmetnú problematiku priamo zahrňujú. S účinnosťou od 1. januára 2008, bola vytvorená nová definícia, nové vymedzenie spotrebiteľských zmlúv.⁹ Zároveň bol rozšírený a spresnený okruh tzv. neprijateľných podmienok, ktoré v zmysle kogentných ustanovení zákona nesmú byť súčasťou spotrebiteľských zmlúv.¹⁰ Následná novela občianskeho zákonníka¹¹ sa rovnako dotkla právnej úpravy spotrebiteľa a jeho postavenia, aj tým, že za spotrebiteľa sa v zmysle zákona s účinnosťou od 1. novembra 2008 považuje len fyzická osoba.

Na tento zvýšený záujem na ochrane spotrebiteľa reagoval zákonodarca aj legislatívnymi zmenami vykonanými v občianskom súdnom poriadku.¹² Tu zakotvil takú právnu reguláciu, ktorá do istej miery poskytuje zvýšenú ochranu v konaniach, ktorých predmetom sú spory zo spotrebiteľských zmlúv, kedy v nich vylučuje využitie štandardných inštitútov aplikovateľných v iných sporových veciach.

Podľa § 153b ods. 5 OSP, súd nemôže rozhodnúť rozsudkom pre zmeškanie v spore, v ktorom sa uplatňuje právo na zaplatenie peňažnej sumy zo spotrebiteľskej zmluvy a odporcom je spotrebiteľ, ak zmluva obsahuje neprijateľné podmienky. V danom smere sa tým poskytuje zvýšená ochrana subjektu – účastníkovi, ktorý je v postavení spotrebiteľa – odporcu, v konaniach, kedy ide o plnenie zo spotrebiteľskej zmluvy obsahujúcej neprijateľné podmienky, pričom za normálnych okolností by jeho pasívne správanie v spore deklarovalo jeho uzrokovanie s výsledkom a za splnenia zákonných podmienok umožnilo vydanie kontumačného rozsudku.

Rovnako podľa § 172 ods. 9 OSP: „ak sa uplatňuje právo na zaplatenie peňažnej sumy zo spotrebiteľskej zmluvy a odporcom je spotrebiteľ, súd nevydá platobný rozkaz, ak zmluva

⁷ Dielo cit. v poznámke č. 6, s. 280.

⁸ Macur, J. Problémy vzájomného vzťahu práva procesného a hmotného. Acta Universitas Brunensis. Iuridica No. 129, Brno: Masarykova Univerzita v Brne, 1993.

⁹ § 52 ods. 1 OZ: „spotrebiteľskou zmluvou je každá zmluva bez ohľadu na právnu formu, ktorú uzatvárajú dodávateľ so spotrebiteľom“.

¹⁰ Neprijateľné podmienky uvedené v spotrebiteľských zmluvách sú príkladmo vymenované v § 53 ods. 4 OZ

¹¹ Novela Občianskeho zákonníka vykonaná zákonom č. 384/2008 Z. z.

¹² Už spomínaná novela vykonaná zákonom č. 384/2008 Z. z.

obsahuje neprijateľné podmienky.“ Uvedené znamená, že v takýchto prípadoch nebude možné, aby súd využil postup rozhodovania v tzv. skrátenom alebo rozkaznom konaní a rozhodol bez nariadenia pojednávania formou platobného rozkazu. Súd bude musieť v komparácii s príslušným ustanovením OZ vyhodnotiť, či sa v danom prípade jedná alebo nejedná o neprijateľné podmienky.

V uvedenej rovine nejde o výpočet vyčerpávajúci. Avšak aj takto načrtnutý základ umožňuje vyvodiť tézu, o vzájomnej spätosti oboch odvetví v tom, že je obvyklým pravidlom, že pokiaľ príde k významným a podstatným zmenám v rovine hmotnoprávnej úpravy občianskeho práva, nepochybne sa to prejaví aj vo sfére civilného práva procesného.

3. ZÁVER

Z nami naznačených myšlienok možno vyvodiť záver, že napriek samostatnosti oboch právnych odvetví je ich blízkosť a vzájomná neoddeliteľnosť jednoznačná. Smerovanie v legislatívnych trendov v jednom odvetví sa nutne premietne do odvetvia druhého.

Je preto rekodifikácia občianskeho práva hmotného možná bez civilného práva procesného? Možno konštatovať, že formálne pravdepodobne áno. Čo ale cesta skutočnej správnosti? Následkom prijatia dlho očakávaného rekodifikovaného občianskeho kódexu, bude veľké množstvo zmien, spojených s potrebou vymedzenia aj procesných pravidiel pri aplikácii novoutvorených, ale aj dotvorených inštitútov. Reakciou bude pravdepodobne prijatie širokého okruhu noviel a ďalší zásah už do aj tak neprehľadného občianskeho súdneho poriadku. Vytvorí sa tým len ďalší okruh precizovania bez rozumnej koncepcnosti. Potvrdí sa začaté smerovanie k ďalšej kazuistike zákona, resp. jej jednotlivých právnych noriem.

Na začiatku rekodifikácie je cesta stále otvorená a stále existuje priestor a možnosť pre krok k akceptovaniu potreby rekodifikácie občianskeho súdneho poriadku vo vzájomnej spojitosti a neoddeliteľnosti s občianskym zákonníkom.

Literatura:

- Zákon č. 509/1991 Zb.
- Lazar, J. Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva, Materiály z odbornej konferencie, Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava: EUROKODEX, Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2008, ISBN 978-80-89363-14-8
- Občiansky súdny poriadok, Zákon č. 99/1963 Zb.
- Winterova. A. Civilní právo procesní. 4. Aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha, a. s. , 2006,
- Macur. J. Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotního. Acta Universitatis Brunensis. Iuridica No. 129, Brno: Masarykova Univerzita v Brne, 1993
- Občiansky zákonník, Zákon č. 40/1964 Zb.
- Zákon č. 384/2008 Z. z.

Kontaktní údaje na autora – email:

alexandra.kotrecova@gmail.com, saskia.polackova@uninova.sk